

Vyhlažovací tábor Kulmhof/Chełmno a jeho české oběti



Středisko společných činností
Akademie věd ČR

věda

kolem
nás

prostory
společné
paměti

100

Nakladatelství Academia

Nakladatelství Academia (v letech 1953–1966 Nakladatelství Československé akademie věd) svou ediční činností zaujímá přední místo mezi nakladatelstvími České republiky. Vydává publikace ze všech vědních oborů pro jednotlivá pracoviště AV ČR. Vedle původních vědeckých monografií a prací českých vědců publikuje i díla klasiků vědy, překlady významných zahraničních autorů, populárně-naučnou literaturu, literaturu faktu, encyklopedie, slovníky, jazykové učebnice, příručky a vysokoškolské učebnice, ale také kvalitní českou i překladovou beletrii. Zaměřuje se především na vysokoškolské studenty a pedagogy, odbornou veřejnost a další náročné čtenáře, očekávající pečlivou redakční přípravu a kvalitní grafické a tiskové zpracování. V nakladatelství vychází také populárně-naučný časopis *Živa*.

Z celkového počtu téměř čtyřiceti edic a řad se mnohé zaměřují na přírodní vědy (Atlasy, Gerstner, Zoologické klíče), na vědy humanitní (Europa, Judaica, Lingvistika, Literární řada, Novověk, Orient, Psychologie,...), či zůstávají na jejich pomezí (Galileo, Průvodce). Řada knih se zaměřuje na aktuální otázky současnosti a možné budoucnosti vědy a společnosti (Průhledy, Společnost, Možné světy, 21. století). Produkce nakladatelství zahrnuje i zajímavá beletristická díla (Krásná literatura) či filmové předlohy (Filmová řada). Významnou část produkce nakladatelství tvoří publikace zaměřené na nedávnou minulost, ať už v rámci edic Stíny, Šťastné zítřky, Historie nebo edice Paměť, zachycující rychle se vytrácející osobní vzpomínky.

Kromě nakladatelské činnosti provozuje Academia stejnojmennou síť knihkupectví v Praze, Brně a Ostravě.

Jiří Padevět (1966), ředitel nakladatelství Academia, autor publikací *Cesty s Karlem Hynkem Máchou* (2010), *Průvodce protektorátní Prahou: místa – události – lidé* (2013, Magnesia Litera 2014 za knihu roku i za literaturu faktu), *Poznámky k dějinám* (2014), *Krvavé finále: Jaro 1945 v českých zemích* (2015), *Krvavé léto 1945: Poválečné násilí v českých zemích* (2016), *Tři králové: Odbojová činnost legendární skupiny a vysílací místa radiostanic Sparta I a Sparta II* (2017), *Průvodce stalínistickou Prahou 1948–1956* (2018) a řady dalších.

Dne 1. září 1939 napadlo nacistické Německo Polsko, 3. září 1939 vyhlásily Francie a Velká Británie Německu válku. Sovětský svaz 17. září 1939 zaútočil na Polsko a okupoval východní část Polska. Začala druhá světová válka. Na podzim 1939 přestalo Polsko jako stát existovat a jeho území bylo rozděleno. Sovětský svaz okupoval východní území a připojil je k Běloruské a Ukrajinské sovětské socialistické republice. Sovětskému svazu připadlo i město Vilnius, které předal Litvě. Malá území na jihu Polska okolo Oravy a Kysúc byla přičleněna ke Slovensku a byla tak jakýmsi darem nacistického Německa Slovensku, které vojenskou kampaň proti Polsku podpořilo svými vojenskými jednotkami. Na území okupovaném Německem bylo okamžitě likvidováno vše polské, počínaje institucemi a konče společenskými i politickými elitami.

Část území byla přičleněna přímo k Německu, na části území vznikl takzvaný Generální gouvěnement, který byl zvláštní samosprávnou jednotkou v čele s guvernérem Hansem Frankem, vybaveným řadou mimořádných pravomocí. Nicméně v některých oblastech, jako bylo například řízení hospodářství nebo vojenské záležitosti, podléhala správa území německým říšským orgánům. Situace Židů na území neexistujícího Polska, ať už to byla oblast Generálního gouvěnementu, nebo oblast přičleněná k Německu, byla daleko tragičtější než situace Židů v Německu v polovině třicátých let. S těmito lidmi nacisté dlouhodobě nepočítali ani jako s levnou pracovní silou, všichni byli určeni k likvidaci. Území Generálního gouvěnementu i území bývalého Polska přičleněné k Německu se stalo dějištěm masové vraždy milionu Židů, dějištěm něčeho, co nemělo obdoby v zemích okupovaných nacisty ani v zemích nacistických satelitů, snad s výjimkou řádění Ustašovců v Chorvatsku. Na celém tomto území došlo nejdříve k vyčlenění Židů ze společnosti bez ohledu na jejich předchozí sociální status, došlo k nucenému sestěhování Židů do ghatt, tedy do částí měst či obcí oddělených od ostatní populace zdí. Ghetta vznikala od roku 1940 ve většině bývalých polských měst, například ve Varšavě, v Krakově, Lodži, Białystoku, Lublinu a v řadě dalších měst i obcí. Ti, kteří byli nuceně umístěni v ghettu, byli definitivně zbaveni jakýchkoliv práv a stali se pouze položkou v nacistickém plánu na vyvraždění všech evropských Židů. Život v ghettu byl v podstatě čekáním na smrt, v uzavřených oblastech bylo minimum potravin i léků, panovaly zde naprosto nevyhovující hygienické podmínky a nad každým obyvatelem ghetta se každou minutu vznášel stín možné deportace do vyhlazovacího tábora nebo smrti na místě.

Vartská župa

Na území, přičleněném k Německu vznikla na konci září 1939 Říšská župa Wartheland, tedy Vartská župa. Na počátku své existence se tento správní celek jmenoval Reichsgau Posen podle správního centra Poznaň. Arthur Greisen, který byl jmenován župním vedoucím, měl za úkol tento převážně zemědělský region přeměnit na území obývané německými sedláky, Židé ani Poláci zde napříště neměli mít žádné místo, snad kromě levné pracovní síly v případě Poláků.

O přeměnu tohoto areálu na území německé měl velký zájem Heinrich Himmler, který chtěl na německé dosídlování obsazených území dohlížet. Původní obyvatele měli nahradit Němci žijící ve východní Evropě, uvažováno bylo dokonce o Němcích

Kulmhof – dějiště holokaustu



Arthur Grieser se narodil 22. ledna 1897 v městě Schroda (dnes Środa Wielkopolska). Vystudoval gymnázium a během první světové války bojoval nejdříve jako námořník a později jako stíhací pilot. Po první světové válce byl příslušníkem ultrapravicových polovojenských uskupení Stahlhelm Danzig a Freikorps Grenzschutz-Ost, které působily ve východním Prusku a v okolí Gdaňsku. Do NSDAP vstoupil v roce 1930 se stranickým číslem 166 635. V roce 1934 vstoupil do SS. V roce 1939 měl velký podíl na eskalaci napětí okolo svobodného města Gdaňsk a okolo Gdaňského koridoru. Župním vedoucím Vartské župy byl od roku 1939 až do roku 1945. Během svého působení se výrazně podílel na přesídlování Poláků, osídlování území etnickými Němci, na vyvražďování Židů i na agresivní protikatolické kampani. Po válce byl dopaden, souzen a v roce 1946 v Polsku popraven.

žijících až v Bulharsku. V počáteční fázi tohoto sociálního experimentu byli Poláci sice vyháněni ze svých domovů a usedlostí, ale nebyli nikam přesídlováni ani zabíjeni. Bylo ponecháno zcela na nich, zda si najdou přístřeší u příbuzných nebo známých. Na začátku nacistické okupace zde žily více než čtyři miliony Poláků, na konci nacistické okupace jich bylo téměř o milion méně.

Židé z Vartské župy byli soustřeďováni v ghettech, z nichž největší, nacisty přejmenované na Litzmannstadt, bylo v Lodži. Příprava vzniku ghetta začala na podzim a v zimě roku 1939 a 8. února 1940 sem byli nahnáni první Židé, dosud bydlící v Lodži. Oficiálně bylo ghetto založeno o několik měsíců později, 1. května 1940. Jako prostor ghetta byla vybrána městská část Baluty a předměstí Maryšin. Tyto lokality byly jedny z nejhudších v Lodži a pouze zlomek bytů měl například k dispozici tekoucí vodu, řada domů na předměstí byla dřevěných a postrádaly základní hygienické vybavení. Celé území ghetta bylo obehnané dřevěnými ohradami, ostnatým drátem a zátarasy. Obvod ghetta střežili příslušníci německé Schutzpolizei, kteří měli na základě rozkazu lodžského policejního prezidenta Johannese Schäfera z 10. května 1940 povolení bez výstrahy střílet na každého, kdo by se pokusil ilegálně ghetto opustit nebo se z něj dostat. Lodžské ghetto mělo mezi ghetty, zřizovanými na území bývalého Polska, ať už se jednalo o oblasti přičleněné přímo k Německu, nebo o Generální gouvernement, zvláštní postavení. Jednak bylo jedno z největších jak rozlohou, tak počtem obyvatel, jednak přijímalo Židy nejen z Polska, ale i ze západní Evropy včetně Německa a protektorátu Čechy a Morava, navíc byla jeho existence jedna z nejdělsích ze všech ghatt na bývalém polském území. Nejvíce lidí se v ghettu nacházelo v listopadu 1941 po příjezdu řady transportů z Německa, kdy zde bylo koncentrováno asi 170 000 osob. Do července 1942 byl jejich počet snížen na 100 000. V ghettu byli kromě Židů izolováni i Romové, kteří byli drženi v oddělené části ghetta, fungovala zde dokonce banka, která vydávala vlastní peníze, ty platily jen v ghettu a jejich reálná hodnota byla nulová. V ghettu byl poštovní úřad, který vydával vlastní známky, a pro přepravu materiálu bylo dokonce používáno několik starých tramvají. Podobně jako v dalších ghettech byla i zde ustavena policie ghetta složená z židovských mladíků, která pomáhala udržovat pořádek, ale především pomáhala v nacistické perzekuci, včetně nakládání a vykládání lidí při



Členové vražedného komanda ve vyhlazovacím táboře Chełmno. Vlevo sedící Henryk Mania odsouzený v Polsku v roce 2001 k osmi letům za spoluúčast na vraždách v táboře
(foto Archiv bezpečnostních složek)

transportech. Během existence ghetta zde zahynulo hladem, nemocemi a útrapami více než 43 000 osob. První transporty do vyhlazovacího tábora Kulmhof odsud odjely v lednu 1942, druhé kolo vraždění nacisté spustili v létě 1944, kdy byla část Židů zavražděna v táboře Kulmhof a část v komplexu koncentračních táborů Auschwitz.

Do ghetta dorazily na přelomu října a listopadu 1941 i transporty protektorátních Židů, které z Prahy odjely na přímý rozkaz Reinharda Heydricha. Tyto transporty byly označeny A až D a jednalo se celkem o 5000 osob, z nichž se konce války dožilo pouhých 277 lidí.

Vznik tábora

Dne 14. července 1941 zaslal vedoucí Umwandererzentralstelle Posen SS-Obersturmbannführer Rolf Heinz Höppner Adolfu Eichmannovi svoje stanovisko k dalšímu osudu Židů ve Vartské župě.

Rolf Heinz Höppner se narodil 24. února 1910 v Siegmaru v Sasku. Vystudoval práva na univerzitě v Lipsku a od roku 1930 byl členem NSDAP s členským číslem 321 209. V roce 1933 vstoupil do SS a pracoval v SD. Na konci války byl dopaden a v Norimberském procesu vystupoval jako svědek. V Polsku byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. V roce 1956 byl na základě amnestie propuštěn a žil až do své smrti roku 1998 ve Spolkové republice Německo.

V dokumentu, který byl jakýmsi memorandem jeho úřadu, doslova uvedl: *1. Všichni Židé z Warthelandu budou soustředěni do jednoho tábora pro 300 000 osob, který bude vybudován pokud možno co nejbližše železniční trati pro dopravu uhlí a který bude sestávat z dřevěných baráků. V jednotlivých barácích budou hospodářské, krejčovské a obuvnické dílny. 2. Do tohoto tábora budou deportováni všichni Židé z Warthelandu, s výjimkou průčesochopných, kteří mohou být dočasně umístěni v pracovních komandech mimo tento tábor. 3. Tento tábor bude podle názoru SS-Brigadenführera Wilhelma Alberta možno strážet s malým počtem policistů. Zřízením tábora se na minimum omezí i nebezpečí infekčních onemocnění, které stále existuje pro obyvatele ghetta v Lodži a dalších menších ghett.*

V Lodži ve Sporné ulici byl výchovný tábor RuS, kam byly převezeny děti, jež dostaly šanci přežít

(foto Národní archiv)



4. Existuje nebezpečí, že během zimy nebude možné zajistit dostatečné množství potravin pro všechny Židy. Pozornost tak musí být věnována otázce, zda by nebylo nehumánnějším řešením, aby byli Židé, kteří nejsou schopni manuální práce, zlikvidováni humánním způsobem. V každém případě by se jednalo o přijatelnější řešení než nechat Židy zemřít hladem. 5. Židovky, které budou soustředěny v tomto táboře, u kterých lze očekávat, že by mohly otěhotnět, měly být sterilizovány, aby byl problém s další generací Židů definitivně vyřešen.

Na rozdíl od jiných nacistických dokumentů týkajících se „konečného řešení“ hovoří tento překvapivě poměrně jasnou řečí. Všechny Židy je nutno zavraždit.

Tábor Kulmhof byl budován během podzimu 1941. Na konci října přijela do lokality patnáctičlenná až dvacetičlenná jednotka určená pouze k vraždění Židů a odvelená sem služebnou gestapa v Poznani. Někteří z příslušníků této jednotky měli zkušenosti se službou při ostraze ghetta v Lodži a při vraždění Židů v Horním Slezsku. Tato skupině, která položila základ personálu kulmhofské vražedné mašinerie, velel SS-Sturmbannführer a kriminální rada Herbert Lange.

Tuto skupinu, která měla řadu zkušeností s vražděním lidí výfukovými plyny automobilů, doplnila později skupina asi osmdesáti příslušníků Schutzpolizei a několik polských dobrovolníků. Veškerý personál tábora Kulmhof byl poučen, že se jedná o tajnou říšskou záležitost, která podléhá nejpřísnějšímu utajení.

Místo, kde se do roku 1943 nacházela hlavní budova vyhlazovacího tábora v Chełmnu

(foto Národní archiv)





(foto Wikimedia Commons, public domain)

Herbert Lange se narodil 29. září 1909 v Menzlinu v Pomořansku. Studoval práva, ale studia nedokončil. Od roku 1932 byl členem NSDAP s členským číslem 1159583. Ve stejném roce se stal příslušníkem SA a o rok později příslušníkem SS s členským číslem 93501. Po obsazení Polska byl příslušníkem gestapa v Poznani a od roku 1940 velitelem Sonderkommando, které mělo za úkol vraždit výfukovými plyny duševně nemocné ve Vartské župě. Tato jednotka se přesunovala mezi nemocnicemi v župě a vraždila jejich pacienty, celkem několik tisíc osob. Velitelem vyhlažovacího tábora Kulmhof byl Lange od počátku jeho existence do března 1942. V roce 1942 byl převelen k Hlavnímu říšskému bezpečnostnímu úřadu do Berlína a odtud na Balkán, kde se podílel na boji proti partyzánům a na represích vůči civilnímu obyvatelstvu. V březnu 1944 byl převelen zpět do tábora Kulmhof, který opět uvedl do provozu a pokračoval ve vraždění Židů.

V létě 1944 se podílel na represích proti spiklencům okolo hraběte Stauffenberga, který se neúspěšně pokusil o atentát na Adolfa Hitlera. Padl 20. dubna 1945 při obraně Berlína.

Do provozu byl vyhlažovací tábor Kulmhof uveden 8. prosince 1941, kdy sem byl přivezen první židovský transport z likvidovaného ghetta v obci Koło. V dalších dnech a týdnech následovaly další transporty Židů z malých ghett v obcích Dąbie, Izbica Kujawska, Kłodawa a Kowale Pańskie. Od 8. do 14. prosince 1941 bylo do vyhlažovacího tábora přivezeno z blízkého okolí více než 3000 Židů, všichni byli zavražděni. Mezi 2. a 9. lednem 1942 byli do tábora přivezeni Romové, dosud internovaní v lodžském ghettu. Jednalo se asi o 4300 osob, z nichž nepřežil nikdo. Všichni příchozí byli rovnou zabíjeni v plynových automobilech, tedy poté, co byli pod záminkou lékařského vyšetření donuceni se svléknout do naha a okradeni o osobní věci. Jedinou výjimkou byla občas pohledná mladá Židovka, kterou si vyhlédly pomocné polské síly, měly s ní pohlavní styk a do plynového auta tak nastoupila až o den později. Vraždění několika desítek lidí ve stísněném prostoru nákladního automobilu, kam byly vyvedeny výfukové plyny, trvalo mezi třemi a patnácti minutami. Poté automobil dojel do lesa, kde byly udušené oběti vyloženy a buďto spáleny na hranici, nebo pochovány v mělkém hromadném hrobě. Tyto hroby byly později exhumovány a ostatky rovněž spáleny, mrtvých bylo tolik, že se země doslova hýbala a v lokalitě se šířil nesnesitelný zápach rozkládajících se ostatků, hrozily epidemie.

Taková byla realita vyhlažovacího tábora Kulmhof během obou etap jeho existence. Personál tábora tímto způsobem dokázal zavraždit 1000 lidí denně. Na pohřbívání zavražděných se nuceně podílelo židovské komando složené z vězňů, kteří museli i přes svoji těžkou práci a střežený prostor nosit na nohou železné řetězy. I přesto se několika vězňům podařilo utéct a po válce podali svědectví.

Pravděpodobně jedno z plynových aut
používaných k vraždění
(foto Wikimedia Commons, public domain)





Za každého odvezeného do tohoto vyhlazovacího tábora musela židovská samospráva příslušného ghetta zaplatit čtyři říšské marky.

V dubnu 1942 se stal novým velitelem vyhlazovacího tábora Kulmhof SS-Hauptsturmführer a kriminální komisař Hans Bothmann.



Hans Bothmann se narodil 11. listopadu 1911 v Lohe v severním Německu. V roce 1933 vstoupil do NSDAP a SS. Po okupaci Polska byl velitelem Sicherheitspolizei v Poznani. Vyhlazovacímu táboru Kulmhof velel od dubna 1942 do 7. května 1943 a znovu po jeho zprovoznění od května 1944 do ledna 1945. Byl tak přímo odpovědný za masové vraždění Židů, Romů, odbojářů i sovětských válečných zajatců. Po zadržení spáchal 6. června 1946 sebevraždu.

(foto Wikimedia Commons, public domain)

Tento nacistický důstojník velel vyhlazovacímu táboru Kulmhof nejdéle, až do zastavení činnosti tábora v květnu 1943, a je přímo odpovědný i za vraždy Židů z protektorátu Čechy a Morava, stejně jako za vraždy dětí z českých obcí Lidice a Ležáky.

První oběti z protektorátu Čechy a Morava

Prvními oběťmi vyhlazovacího tábora Kulmhof z řad obyvatelstva bývalého Československa byli protektorátní Židé, dosud internovaní v lodžském ghettu. Ti, kteří přežili realitu života v ghettu byli do Kulmhofu transportováni spolu s Židy z Lucemburska, Německa a Rakouska transportem 12. května 1942. Ve dvanácti vlcích bylo přepraveno celkem 10 993 osob. Všichni tito lidé byli zavražděni v plynových automobilech.

Asi nejnámějšími, byť ne zcela potvrzenými oběťmi vyhlazovacího tábora Kulmhof byly děti z Lidic a Ležáků.

Lidice byly nacisty vybrány v podstatě náhodou během teroru po útoku na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v květnu 1942. Protektorátní společnost byla od 27. května 1942, kdy k útoku došlo, až do 3. července 1942, kdy při velké manifestaci v Praze na Václavském náměstí oznámil protektorátní ministr lidové osvěty Emanuel Moravec zrušení civilního stavu výjimečného, tedy stanného práva, vystavena brutalitě, s jakou se dosud setkala jen v menší míře během prvního stanného práva zavedeného Reinhardem Heydrichem po příjezdu do protektorátu v září 1941. Nacistickému bezpečnostnímu aparátu se po zradě parašutisty Karla Čurdy podařilo dopadnout a později popravit většinu podporovatelů výsadku

Anthropoid a v podstatě umlčet český odboj. Vypálení Lidic, vyvraždění mužských obyvatel 10. června 1942 a perzekuce žen a dětí, z nichž nikdo neměl sebemenší podíl na útoku proti zastupujícímu protektorovi Heydrichovi, ale pravděpodobně ani na jiných odbojových aktivitách, bylo pouhou mstou a výhrůžkou směrem ke zbytku protektorátní společnosti. Vypálení Lidic a likvidace obyvatel obce vzbudila celosvětové pobouření a ohlas. Především proto, že se jednalo o zcela nevinné obyvatele, ale také proto, že k tomuto zločinu došlo v zázemí, a nikoliv v blízkosti fronty, jako například u řady vesnic na Ukrajině a v Bělorusku v roce 1941 nebo u řady vesnic v Itálii v roce 1944. Nacistický bezpečnostní aparát v čele s K. H. Frankem celou akci, během které byly zničeny Lidice, velmi pečlivě připravil a neopomenul mstu dovést až do posledních důsledků. Těhotné lidické ženy musely porodit v tajné porodnici zřízené gestapem v pražské Dykové ulici a poté byly odvezeny do koncentračního tábora Ravensbrück, kde se některé z nich dožily konce války.

Případ vypálené obce Ležáky, jejíž obyvatelé byli nacisty povražděni převážně na popravišti Zámeček v Pardubicích, se od lidické tragédie mírně liší tím, že obyvatelé malé osady ve východních Čechách byli podporovateli výsadku Silver A, především radisty Jiřího Potůčka, který vysílal mimo jiné z nedalekého lomu. Parašutistům operace Silver A se podařilo po seskoku vytvořit na Pardubicku a ve východních Čechách rozsáhlou zpravodajskou síť a navázat kontakt s domácím odbojem. Přestože především velitel výsadku Alfred Bartoš porušoval velmi často zásady ilegální práce a přestože se pohyboval v domácím prostředí, kde ho řada lidí znala z období před okupací, nebyli spolupracovníci výsadku až do zrady Karla Čurdy prozrazeni a parašutisty nikdo neudal. Po Čurdově zradě se ocitla ve vyšetřovacích gestapa řada pardubických podporovatelů výsadku a během brutálních výsledků se gestapu podařilo najít stopu přímo k parašutistům a bohužel i do Ležáků. Dne 24. června 1942 byla osada obklíčena, domy vyrabovány a zapáleny a třicet tři dospělých obyvatel Ležáků bylo v Pardubicích zastřeleno.

Dodnes panuje přesvědčení, že některé děti z Lidic a Ležáků byly zavražděny ve vyhlašovacím táboře Kulmhof, na místě samém je jim věnován jeden z mnoha pomníků, ale žádný z dochovaných dokumentů vraždu lidických a ležáckých dětí na tomto místě přímo nepotvrzuje, byť s touto verzí i československé vyšetřovací orgány pracovaly od počátku vyšetřování osudu dětí jako s faktem. Tvrzení o smrti českých dětí v Kulmhofu se objevuje v celé řadě zásadních zahraničních publikací. Dochovalo se pouze svědectví jednoho z místních obyvatel Andrzeje Miszczeka, který pracoval v okolí jako zahradník a bydlel v bezprostřední blízkosti vyhlašovacím tábora. Po válce byl v této věci vyslechnut československými bezpečnostními orgány a vypověděl:

Jednoho dne v létě 1942 v odpoledních hodinách, když jsem jel z údolí nahoru na silnici v blízkosti tehdejšího vyhlašovacího tábora, zpozoroval jsem dvě auta krytá plachtami, která zastavila před branou tábora. Na každém autě seděl vpředu vedle řidiče a také vzadu jeden esesman. Viděl jsem, že z těchto aut vytahují děti od nejmladšího věku do asi čtrnácti let. Tyto děti byly seřazeny do čtyřstupů a zavedeny do tábora, ohrazeného asi dva metry vysokým dřevěným plotem. Otevřenou branou jsem zahlédl, že je zavedli do zámku uvnitř tábora. [Pozn.: Jednalo se o bývalý panský dům velkostatku, místními označovaný jako zámek. Toto označení přijala i nacistická správa tábora.] Poznamenávám, že uvedená auta přijela od Dabie,



Prostor tábora v současnosti

RDOWANYCH W CHEŁMNIE

13 MIAJĄCEGO DO WIEDZI

1941-1945



ZIEMIA USWIĘCONA
MĘCZENSTWEM
I KRWIĄ DZIECI
Z REJONU ŁÓDZKIEGO,
Z ZAMOJSZCZYZNY
I Z LIDIC
CZECHOSŁOWACIA



Pomník připomínající děti z Lidic

takže není vyloučeno, že vyjela z Lodže. [Pozn.: České děti byly skutečně v létě 1942 umístěny v Lodži, v takzvaném Lager Gneisenaustraße 41, Durchlager II, v dnešní ulici generála Lucjana Żeligowskijeho.] (...) Z oken svého domku jsem zřetelně viděl, že děti vysvlékli ze šatů a prádla a že stály obnažené u oken nedalekého zámku, stojícího v táboře. Poznamenávám, že ke mně jako k zahradníkovi přicházeli tři vězňové pro zeleninu a že je doprovázeli dva esesmani. Židé, kteří v táboře pracovali jako krejčí a obuvníci, vedli tajnou evidenci vězňů dopravovaných do tábora. Tito vězňové mi přinášeli tajně v pytli určeném na zeleninu pro tábor seznamy obětí dopravovaných do tábora. V seznamech byla data narození a místo jejich dřívějšího pobytu. Tyto údaje jsem zapisoval do knížky, kterou po příchodu sovětské armády vzal s sebou ruský důstojník. [Pozn.: Dokument je uložen v ABS Praha, 325-2-3, str. 218–219, a podle této výpovědi nelze vyloučit, že se alespoň částečný seznam obětí vyhlazovacího tábora Kulmhof dosud nachází v archivech Ruské federace.]

Další svědectví, které nepřímo potvrzuje zavraždění lidických a ležáckých dětí ve vyhlazovacím táboře Kulmhof, přinesla krátce po válce Julia Makowska, která vypověděla o přepravě několika dětí z Lodže vlakem. Po předložení fotografií bezpečně identifikovala ležácké děti Jaromíra Mrkvičku, Bohumilu Švandovou a Emílii Švandovou. Je velmi pravděpodobné, že tyto děti byly zavlčeny do vyhlazovacího tábora Kulmhof a tam zavražděny.

Vyhlažovací tábor Kulmhof, který byl v podstatě lokální iniciativou, ale centrálně posvácenou Heinrichem Himmlerem, nepatřil, stejně jako koncentrační a vyhlazovací tábor Majdanek, do systému nacistických koncentračních táborů vedených a spravovaných SS, nepatřil ani k vyhlazovacím táborům operace Reinhardt, k Sobiboru, Belzec a Treblinka. Vraždivo se zde v drtivé většině výfukovými plyny automobilů, nacisté se ani „neobtěžovali“ se stavbou pevných plynových komor. Vyhlažovací tábor Kulmhof je unikátní také bizarním faktem, že na rozdíl od ostatních vyhlazovacích táborů, kde se nacisté snažili vraždění alespoň formálně maskovat a provádět v odlehlejších lokalitách, zde probíhalo přímo před očima místních polských obyvatel. Během dvojí existence tábora, během pouhých dvaceti osmi měsíců zde bylo zavražděno pravděpodobně 150 000 až 200 000 osob, převážně polských Židů z Lodže a z okolí. Vraždy provádělo pouhých 120 až 130 příslušníků SS a Schutzpolizei. Vraždění přežili zřejmě pouze tři lidé: Simon Srebnik, Mordechaj Podchlebnik a Mordechaj Zurawski.

Literatura

Wolfgang Benz, Barbara Distel (eds.). *Der Ort des Terrors. Band 8*. München: C. H. Beck 2008; Jarmila Doležalová, Štěpán Doležal. *Osud jménem Ležáky*. Včelákov: Ronado 2016; Andrzej Grzegorzcyk, Piort Wąsowicz. *Kulmhof Death Camp in Chelmno-on-Ner*. Chelmno: Muzeum Kulmhof 2018; Ernst Klee. *Das Personenlexikon zum Dritter Reich*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag 2011; Eugen Kogonm, Hermann Langbein, Adalbert Rückerl. *Nationalsozialistische Massentötungen durch Giftgas*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1983; Dariusz Libionka. *Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie*. Lublin: Państwowe muzeum w Majdanku 2017; Guy Miron (ed.). *Die Yad Vashem Enzyklopädie der Ghettos*. Jerusalem: Yad Vashem 2014.

MIEJSCE
UŚWIECONE KRWIĄ
TYSIECY OFIAR
LUDOBÓJCÓW
HITLEROWSKICH
CZEŚĆ ICH PAMIĘCI

כבוד
דעם אנדענק פון די טויזנטער קרבנות
פון די היטלעריסטישע מערדער

Památník nedaleko takzvaného zámku

Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

Posláním Střediska společných činností je zajišťování infrastruktury výzkumu pro Akademii věd ČR a její pracoviště. Tato priorita je rovněž zakotvena ve výzkumném záměru Střediska společných činností *Implementace infrastruktury výzkumu a vývoje v Akademii věd ČR, nezbytný předpoklad kvalitativního rozvoje vědních oborů Akademie věd ČR*. Jde zejména o tyto úseky: elektronická komunikace, správa sítí a databank, zpracování dat a služeb databank, správa a rozvoj ekonomického informačního systému, rozvoj technického a programového vybavení výpočetní techniky, zpracování informací o vědě a výzkumu, zajišťování mezinárodní spolupráce, popularizace a propagace vědy, pořádání vědeckých konferencí, odborných kurzů a školení, provozování kulturně-vzdělávacích zařízení, vydávání a distribuce vědeckých a vědecko-populárních publikací v Nakladatelství Academia, správa nemovitého majetku, provozování ubytovacích a stravovacích zařízení, právní podpora, patentové a licenční služby, investorsko-inženýrská a provozní činnost a pořádání kulturních akcí, mezinárodní spolupráce a propagace vědy.

Vyhlažovací tábor Kulmhof/Chełmno, na rozdíl od známých táborů Auschwitz, Mauthausen, Buchenwald, Gross-Rosen a stovek dalších, nepatřil do soustavy koncentračních táborů SS. Dokonce nepatřil ani k táborům operace Reinhard, zřízeným jen a pouze k okamžitému vraždění lidí, které nebyly ničím jiným než pouze peklím s miliony mrtvých (ve třech táborech operace Reinhard, tedy v táborech Treblinka, Sobibor a Belzec, bylo zavražděno více lidí, než v celém komplexu Auschwitz). Příběh tábora Kulmhof/Chełmno není děsivý a varovný jenom počtem zavražděných, ale i tím, že byl výsledkem lokálního rozhodnutí. Důsledkem panství nacismu, který i subalterním úředníkům ponechával při vraždění volnou ruku.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

M. Hlavačka, V. Kessler, D. Smrček: **Databáze dějin všedního dne**

Slavomír Entler: **Tokamak COMPASS**

Jaroslav Pánek: **Josef Janáček**

V EDICI MIMO JINÉ VYŠLO:

Jiří Padevět: **Pochody a transporty smrti**

Pavel Žďárský: **Alois Musil**

H. Ulbrechtová, S. Ulbrecht, K. S. Jobst: **Krym v dějinách, literatuře a médiích**

Edice Věda kolem nás | Prostory společné paměti

Vyhlažovací tábor Kulmhof/Chełmno a jeho české oběti | Jiří Padevět

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba Serifa. Technická redaktorka Ivana Říhová. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2020. Ediční číslo 12681. Tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5.

ISSN 2464-6245

Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:

www.vedakolemnas.cz | www.academia.cz